

- Az elmaradottabb társadalmaknak a globális információs társadalomba való beemelése a korszerű oktatási, képzési és informálódási módszerek elterjesztésével, és a szabad, kölcsönös információáramlás megszervezésével.
- A korszerű információ- és távközlési szolgáltatások hozzáférhetővé és megfizethetővé tétele fokozatosan mindenki számára, a szolgáltatások költségei és árai az igénybevétel növekedésével arányosan csökkennek.

A fejlett, hamarosan információs társadalomként jellemezhető országok hozzá kívánják segíteni a fejletlenebbeket is az információs társadalom meghonosításához, előnyeinek kihasználásához, és ezáltal a globális információs társadalom kialakításához.

/G7 Ministerial Conference on the Information Society. = CORDIS Focus, 32. sz. 1995. febr. 17. p. 1./

(Reich György)

## Megmaradnak-e a hagyományos referáló és indexelő szolgáltatások az Internet korában?

A referáló és indexelő szolgáltatások eredetileg nyomtatott kiadványok előállítását jelentették, sok esetben a múlt század vége óta. A publikációk számának növekedésével később számítógépek használatára kényszerültek, de online keresés még ekkor sem volt lehetséges, így a mágnesszalagon tárolt adatok inkább csak melléktermékek voltak.

Az online keresés gondolata már 1951-ben felmerült, és a mai értelemben vett online rendszerek fejlesztése az 1960-as években kezdődött. A hatvanas évek végén és a hetvenes évek elején az olcsóbbá vált adattárolás és adatkommunikáció, a publikálási tevékenység egy sor elemének gépesítése kedvezően hatott az online rendszerek fejlődésére. Hasonló technikai ugrás következett be az olcsó személyi számítógépek, a nagy sebességű adatátvitel, a kliens-szerver architektúra és a DTP (desktop publishing = íróasztali kiadványszerkesztés) megjelenésével, ami mára az információs sztrádához vezetett el minket.

Az 1965 és 1981 közötti időszakban nyomtatott termékekre alapozva jött létre a műszaki-tudományos adatbázisok többsége. 1982 és 1992 között zajlott a „duplikáció” korszaka, amikor adatbázisok ezrei születtek meg, mivel előállításuk egyszerű és olcsó volt. Napjainkban a régi adatbázisok újraszervezése kezdődik versenyképességük megőrzése érdekében.

A műszaki fejlődéssel a szolgáltatók egyre több bevételre tesznek szert az adatbázisokból, de továbbra is a nyomtatott kiadványok hozzák a legnagyobb hasznot. Miért változtassák meg tehát a szolgáltatók bevált rendszereiket?

Aki előrelátóan gondolkodik, tudja, hogy az elektronikus forma iránt egyre nagyobb lesz a kereslet, és azt is, hogy a számítógép adta rugal-

masságra szüksége lesz, hogy megfelelően tudja kielégíteni a gyors átfutási idejű, testre szabott információ iránti igényeket. Növekszik a verseny az elektronikus információ előállításában különösen a dokumentumszolgáltatók és az új kiadók részéről, hiszen a mai technika lehetővé teszi, hogy nagy beruházások nélkül is elindíthassanak egy-egy szolgáltatást.

Az olyan dokumentumszolgáltatások, mint pl. a CARL konzorcium UnCover rendszere, ingyenes keresést biztosítanak adatbázisukban. A hasznot ugyanis a dokumentumszolgáltatásból nyerik. A költségvetések szűkösségének tudatában a könyvtárosok szívesen választanak ingyenes szolgáltatásokat még akkor is, ha nem áll bennük rendelkezésre indexelés, és nincsenek referátumok.

A szolgáltatók reagálásának egyik példája lehet a METADEX adatbázist előállító Materials Information cég, amely az Institute of Materials és az ASM International közös vállalkozása. Új rendszerük megtervezéséhez külső szakértőkkel elemeztették a munkafolyamatokat, bevezették a Total Quality Management módszerét. Tendert írtak ki az új rendszerre, és a pályázatok elbírálásában közvetve részt vett az egész stáb. Mindehhez csupán egy évre volt szükségük.

Egy ilyen döntésnél figyelembe kell venni, hogy kompatibilisek lesznek-e a régi és az új adatok, így konvertálni kell-e a régieket. Kérdés, hogy miként vezényelhető le az áttérés a munkatársak minél hatékonyabb bevonásával úgy, hogy a rendszer igényeinek megfelelően; hogyan lehet őket a legmegfelelőbben kiképezni, motiválni a rendszer lehető legjobb kihasználására. Figyelembe kell venni, hogy a rendszernek rugalmasnak kell lennie, hiszen a jövőt nem látjuk előre.

Van, ahol jelentős erőfeszítést és éveket igényel egy ilyen előkészítés. A BIOSIS és a CABI esetében több mint két év kellett az első fázis elgondolásához és megvalósításához.

A BIOSIS nem tervezi az adatstruktúra megváltoztatását a közeljövőben, inkább a munkafolyamatra koncentrálnak, hogy gyorsítsák a feldolgozást.

A CABI a Materials Information céghez hasonló utat járt be, de sokkal több komplex kérdést kellett kezelniük. Huszonhat referáló folyóirat esetenként eltérő indexelése, és az adatbázis részleges megosztottsága helyett ma egyetlen, egységes elvek szerint indexelt adatbázist hoznak létre. Az új rendszer első eleme a dokumentumokat kezelő modul, amely vonalkódok segítségével követi a folyóiratok, könyvek stb. útját, és kompatibilis a további feldolgozást végző rendszerrel. A korábbi rendszer tízéves volt, és várható, hogy az új rendszert még hamarabb lecserélik.

Az American Society of Hospital Pharmacists hat éve hozta létre Unix-alapú rendszerét. Azóta felújították az International Pharmaceutical Abstracts adatbázisát. Ennek a viszonylag kis terjedelmű, 230 000 rekordot tartalmazó adatbázisnak a megtisztítása és újraindexelése is négy évig tartott, és öt lépésben lehetett végrehajtani.

A CABI esetében szintén négy év kellett ehhez egy jóval nagyobb, több mint 2,8 millió rekordos állománynál. Itt elsősorban a változtatás módját kellett jól megtervezni, figyelembe véve például a 20 évvel ezelőtti gyakorlatot, mivel a rekordok egyenkénti átnézése lehetetlen volt, így programmal javítottak.

A régi adatok felülvizsgálata mellett új mezők is bekerülhetnek egy-egy adatbázisba, ahogy ez a CABI-nál is megtörtént. Új mező teszi lehetővé, hogy a teauruszhierarchia alsóbb és felsőbb szintjeiben azok külön kiválasztása nélkül is keressünk.

Az ASM 40-ről 140-re emelte a mezők számát, és többek között a szerző e-mail címét is megadja, ha az szerepelt a dokumentumban.

Az adatbázisok konzisztenciájának javítása, a hozzáférés jobbítása mellett gyakran újra kell tölteni az adatbázisokat. A Dialog Information Servicesnél továbbra is az új adatbázisok telepítése kap elsőbbséget, de folyik az adatbázisok újratöltése is. Ez átlagosan hat hónapi ütemezést igényel, és további hat hónapba telik a megvalósítás.

Bár a SilverPlatter kliens-szerver alapú adatbázis-előállító rendszere rugalmasabb, mint a Dialog jelenlegi nagygépes rendszere, meg kívánják változtatni az adatbázis-formátumot, és újra kívánják tölteni a rendszert.

Az adatbázisok fogalma egyre inkább elmosódik a felhasználók számára, ezért a visszakeresést

minél hatékonyabbá és egyszerűbbé kell tenni, hogy gyakorlatilag mindegy legyen, honnan jönnek az adatok.

Az adatbevitel ma is többnyire begépeléssel történik, de egyre gyakrabban külső cégek vagy az indexelést és referálást végző információs szakemberek viszik be az adatokat. A CABI-nál az új rendszerrel például minden referáló kapott gépet. Ezzel elmarad az eddigi kézirásos referálást követő külön adatrögzítés, korrekció stb. Ha volt a cikkhez szerzői referátum, azt már előre rögzítették, esetleg beszkenelték, és a referálók felhasználhatják.

A BIOSIS-nál hasonlóképpen beszkenelik a szerzői referátumokat, és az indexelők közvetlenül az adatbázisba viszik be az indexkifejezéseket.

Az információs szakemberek mindkét esetben hozzáférnek a különböző online indexelési segédletekhez és besorolási állományokhoz.

Az adatbevitel jelentős probléma az NTIS számára, mivel az adatokat különböző hordozókon és változatos formátumokban kapják a kormányzati ügynökségektől. A nyomtatott anyagokat beszkenelik, az egyedi formátumokat konvertálják. Az NTIS a hagyományos online szolgáltatással szemben egyre inkább az Interneten nyújtott FedWorld szolgáltatásra összpontosít.

Az Institute for Scientific Information szakemberei a képtárolásban látják a jövő üzletét. Jeladó szolgálat és dokumentumszállító szolgáltatás fenntartóiként létfontosságúnak tartják az elektronikus információtárolást és -továbbítását. Nehézséget okoz, hogy egyes kiadók nem hajlandók elektronikus copyrightra szerződni, így továbbra is sok információt kell bebillentyűzni. Ma a 2784 kiadó 70%-ával van dokumentumszállítási szerződésük. Ezeknek a kiadóknak 57%-ával van elektronikus copyright szerződésük, ami a dokumentumszállításban szereplő folyóiratok 82%-át fedi le.

Nemrég jelentették be az IBM-mel közösen kifejlesztett dokumentumtároló és -kezelő rendszer prototípusát, amely a Current Contents Life Sciences sorozatát szolgáltatja majd.

A teljes szöveg elérésének korszakában is szükség lesz a referáló és indexelő szolgáltatásokra, ha azok azt az információt szolgáltatják, amelyet a felhasználó kíván, olyan időkeretben és formátumban, ahogyan azt a felhasználó szeretné. Ehhez jó minőségű, jól indexelt termékek kellene, amelyek egyaránt használható interfészt biztosítanak a kezdő és a profi kereső számára.

**WILEY, D. L.: From print to Internet... Can the traditional abstracting and indexing services survive? = Database, 17. köt. 6. sz. 1994. p.18-24./**

(Koltay Tibor)